

مطالعه رفتارهای استنادی دانشجویان دوره دکترای تخصصی دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه براساس پایان‌نامه‌های آن‌ها در سال‌های ۱۳۸۰-۱۳۸۴

فرشاد خاموشیان (پرهام‌نیا)

عضو هیات علمی گروه کتابداری دانشگاه آزاد اسلامی کرمانشاه

چکیده

هدف: در این تحقیق، پایان‌نامه‌های دکترای تخصصی دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه به منظور شناسایی تا رفتار استنادی نویسندگان در سال‌های ۱۳۸۰-۱۳۸۴ بررسی می‌شود و مجلات هسته‌ای معرفی می‌گردند از هدف‌های دیگر این پژوهش می‌توان به تعیین نوع، زبان و نیم عمر منابع مورد استناد اشاره کرد.

روش: در پژوهش حاضر، از روش تحلیل استنادی استفاده شده است، و قانون برادفورد برای بررسی منابع و مأخذ و تعیین مجلات کلیدی و هسته به کار رفته است. در این پژوهش منابع و مأخذ ۸۸ عنوان پایان‌نامه دکترای تخصصی در رشته‌های تخصصی داخلی، رادیولوژی، بیهوشی، کودکان، جراحی، زنان و زایمان، کلیه و مجاری ادرار، بیماری‌های گرمسیری و عفونی که در یک دوره پنج ساله ۱۳۸۰-۱۳۸۴ در دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه دفاع شده بودند، بررسی و تجزیه و تحلیل شده‌اند.

یافته‌ها: در بررسی استنادهای به‌کار رفته از میان ۹۷۳ استناد مشخص شد ۵۶۸ (۵۸/۳۷ درصد) استنادها مربوط به مجلات بوده است که از این تعداد ۵۴۳ (۵۵/۸۰ درصد) استناد به مجلات خارجی و تعداد ۲۵ (۲/۵۶ درصد) استناد به مجلات فارسی اختصاص داشته است. همچنین مشخص گردید که در هر پایان‌نامه به طور متوسط به ۱۱/۰۵ متن استناد شده است. در این بررسی، تعداد مجلات هسته، ۴ (۱/۵۳ درصد) عنوان می‌باشد، همچنین در تجزیه و تحلیل تاریخ استنادها مشخص شد که نیم عمر مجلات خارجی ۸ سال است که این نیم عمر برای نشریات بالا می‌باشد. بررسی توزیع زبانی استنادها به مجلات خارجی نشان داد که ۲۶۱ (۴۷/۳۶ درصد) عنوان مجله به زبان انگلیسی و ۲۰ (۳/۶۲ درصد) عنوان به زبان فارسی است.

واژه‌های کلیدی: تحلیل استنادی، مجلات هسته، قانون برادفورد، نیم عمر مجلات. پایان‌نامه‌های تخصصی پزشکی. دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه.

مقدمه

یکی از انواع مهم قالب‌های انتقال اطلاعات، پایان‌نامه‌های تحصیلی‌اند که از مهمترین منابع تحقیقاتی به‌شمار می‌آیند و موجب افزایش دانش موجود و پیشرفت علوم می‌باشند. امروز، در دانشگاه‌های معتبر دنیا طرح‌های جامع و گسترده‌ای برای ذخیره و بازیابی این منابع وجود دارد و پایه‌ی اکثر تحقیقات بعدی را همین پایان‌نامه‌ها تشکیل می‌دهند. وجود مسائل و مشکلاتی از قبیل: انتشار روز افزون مجلات، سازماندهی همه‌ی اطلاعات برای همه کتابخانه‌ها، افزایش روزافزون قیمت منابع کتابخانه‌ای، نبودن بودجه کافی برای خرید و... باعث شده است که انتخاب مواد مناسب برای کتابخانه‌ها همواره با مشکلات زیادی روبرو باشد. از این‌رو در دهه‌های اخیر از روش‌های کمی برای تخفیف این مشکلات استفاده شده است. روش تحلیل استنادی، یکی از روش‌های کمی است که به منظور اندازه‌گیری میزان اهمیت مجلات به‌کار می‌رود. این روش، یکی از روش‌های مهم کتاب‌سنجی است که به ارزیابی متون علمی براساس شمارش استنادهای تعلق گرفته به آن متون می‌پردازد. در این تحقیق سعی شده است تا با استفاده از روش تحلیل استنادی به مطالعه و بررسی پایان‌نامه‌های دکترای تخصصی پزشکی موجود در دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه پرداخته شود. قاعده براد فورد در مآخذ پایان‌نامه‌ها آزمایش شده، و از این طریق، مجلات کلیدی و هسته‌شناسایی شده‌اند، همچنین نوع، زبان و کهنگی این مجلات نیز بررسی می‌گردند.

بیان مسئله

رشد روز افزون انتشارات در سطح جهان، افزایش سالانه قیمت نشریات و کاهش بودجه کتابخانه‌ها و مراکز تحقیقاتی باعث گردید که کتابداران بخش مجموعه‌سازی کتابخانه‌ها با مشکل تهیه منابع روبرو گردند. به همین دلیل کتابداران سعی می‌کنند تا با کاهش تعداد نشریات و صرف هزینه کمتر محتوای بیشتری از دانش را تهیه کنند و در اختیار مراجعه‌کنندگان قرار دهند. به همین

دلیل لازم است مجلات هسته و کلیدی را در حوزه‌های مختلف علمی شناسایی و در اختیار مراجعه‌کنندگان قرار دهند، یکی از مهم‌ترین گروه‌های استفاده‌کننده انتشارات علمی در سطح دانشگاه‌ها، دانشجویان تحصیلات تکمیلی هستند که بیشتر برای نوشتن پایان‌نامه‌های خود از انتشارات علمی استفاده می‌کنند.

حاصل تحقیق حاضر به مجموعه‌سازان کتابخانه‌ها در انتخاب مواد و منابع پر استفاده یاری خواهد کرد تا از این طریق با صرف هزینه کمتر و اشغال فضای کمتر از کتابخانه، مواد بهتر و پر محتواتری تهیه کنند. دانشجویان نیز با شناخت مجلات هسته قادر خواهند بود که مطالعات خود را هدف‌دارتر دنبال کنند.

هدف‌های تحقیق

هدف از تحقیق این است که با استفاده از روش تحلیل استنادی، در مآخذ پایان‌نامه‌های دوره دکترای تخصصی دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه در سال‌های ۱۳۸۰-۱۳۸۴، رفتارهای استنادی نویسندگان پایان‌نامه‌های موجود مربوط به آن دوره را شناسایی کند و از این طریق به معرفی مجلات هسته بپردازد. ضمناً نوع، زبان و کهنگی مواد مورد استناد را نیز شناسایی نماید.

سوال‌های تحقیق

در این تحقیق چند پرسش اساسی مطرح شده است:

۱. آیا قاعده برادفورد در مورد پایان‌نامه‌های دکترای تخصصی دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه در سال‌های ۱۳۸۰-۱۳۸۴ صدق می‌کند؟
۲. مجلات هسته و موضوعات پایان‌نامه‌های دکترای تخصصی دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه در سال‌های ۱۳۸۰-۱۳۸۴ کدامند؟
۳. پایان‌نامه‌های دکترای تخصصی دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه بیشتر به چه نوع منابعی استناد کرده‌اند؟
۴. میانگین تعداد استنادها در هر یک از پایان‌نامه‌های دکترای تخصصی دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه چقدر است؟

۵. کهنگی منابع مورد استناد در پایان‌نامه‌های دکترای تخصصی دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه در سال‌های ۱۳۸۰-۱۳۸۴ چند سال است؟ به عبارت دیگر، به طور متوسط تاریخ مأخذ نسبت به تاریخ تدوین پایان‌نامه‌ها چند سال کهنه‌تر است؟

۶. زبان منابع مورد استناد در پایان‌نامه‌های دکترای تخصصی مورد بررسی بیشتر فارسی است یا غیرفارسی؟

پیشینه در خارج

ویمتال^۱ (۱۹۸۱)، در تحقیق خود به ارزیابی اعتبار مجلات از دیدگاه یک سازمان با استفاده از روش تحلیل استنادی می‌پردازد. او ارجاعات کتاب‌شناسی مجلات در گزارش‌های یک را موسسه در یک دوره چهار ساله با هدف تعیین اهمیت اعتبار مجلات مورد اشتراک موسسه مورد تحلیل قرار می‌دهد و روش استفاده شده برای توجیه انتخاب عناوین مختلف در شرایط وجود تنگناها در منابع مالی برای خرید مجلات را ابزاری مفید معرفی می‌کند.

بریل^۲ (۱۹۹۰)، در تحقیق خود از تحلیل استنادی به منظور شناسایی آن دسته از انتشارات دولتی که در مجلات روابط بین‌المللی مربوط به سال‌های ۱۹۶۴، ۱۹۷۴ و ۱۹۸۴ مورد استناد قرار گرفتند، استفاده کرده است. نشریات و اسناد دولتی ایالات متحده و سایر کشورها و نشریات و اسناد سازمان‌های بین‌المللی براساس میزان استناد مورد مقایسه قرار گرفته‌اند. تمهیدات مربوط به مجموعه‌سازی در کتابخانه مورد بحث قرار گرفته و لزوم انجام تحقیقات بیشتر در این زمینه ذکر شده است.

سنگ و ویلت^۳ (۱۹۹۵)، در تحقیق خود گزارشی از یک تحلیل استنادی از انتشارات هفت کتابخانه یا موسسه در سال‌های ۱۹۸۹ و ۱۹۹۰ را در بریتانیای کبیر ارائه داده‌اند. تعداد کل استناد، میانگین استناد به تعداد کارکنان و میانگین استناد به تعداد انتشارات پیوستگی داشته است. یک تحلیل استنادی از انواع مختلف تحقیق حاصله از این موسسات نشان می‌دهد که مقالات گردهمایی‌ها و

مقالات مجلات در مقابل سایر مجلات، استناد کمتری داشته‌اند، همچنین مقالات مجلات علوم پایه در مقابل مجلات علوم اجتماعی استنادهای بیشتری دارا بوده‌اند.

عصاره (A ۱۹۹۶)، با استفاده از یکی از روش‌های تحلیل استنادی به سنجش و ارزیابی انتشارات علمی کشورهای در حال رشد در نمایه‌های استنادی علوم در سال‌های ۱۹۸۵-۱۹۸۹ پرداخت. او در تحقیق خود، آن دسته از کشورهای در حال رشد را که انتشارات علمی بیشتری داشته‌اند و همچنین کشورهایی را که استنادهای بیشتری به انتشارات علمی آن‌ها در این محدوده زمانی تعلق گرفته بود، معرفی کرده است. در ضمن در این تحقیق انتشارات علمی این کشورها براساس فاکتور تاثیر و موضوع‌های علمی با هم مقایسه شدند و با استفاده از روش‌های آماری تحلیل عامل‌ها و دسته‌بندی کشورهای برتر انجام گردیده، سپس و عملکرد آن‌ها با جمعیت و درآمد ناخالص ملی آن‌ها مقایسه شده است.

پیشینه در ایران

در ایران پژوهش‌هایی با استفاده از روش تحلیل استنادی انجام شده که به بررسی برخی از آن‌ها اشاره می‌شود. در مقاله‌ای، کتاب‌سنجی را به‌عنوان یکی از روش‌های مناسب برای مقابله با انبوه اطلاعات که مشکلات بازیابی و محدودیت‌های مالی، محدودیت فضای کتابخانه و کمبود نیروی انسانی برای جمع‌آوری و نگهداری اطلاعات را بوجود می‌آورد معرفی می‌کند.

حری (۱۳۶۲)، در مقاله خود به بررسی تحلیل استنادی و مقایسه آن با علم‌الحديث با تاکید بر جنبه‌های نظری پرداخته است. در علم‌الحديث که سابقه آن به قرون اولیه هجری می‌رسد، امر استناد از اهمیت خاصی برخوردار است. او پس از تعریف مفاهیمی چون تحلیل استنادی و نمایه‌سازی به تعریف دو نوع تحلیل استنادی یعنی تحلیل استنادی عمودی و تحلیل استنادی افقی پرداخته است.

عصاره (۱۳۶۵)، در پایان‌نامه خود به بررسی وضع استناد در مجلات پزشکی فارسی پرداخته است، قاعده برادفورد در مورد مجلات دانشکده پزشکی دانشگاه‌های تهران، شهید بهشتی و مشهد هم به طور جداگانه و هم به طور یکجا صادق بوده است. یافته‌های این تحقیق عبارتند از: تقریباً پزشکان ایرانی که نویسندگان مقالات مورد مطالعه این بررسی هستند همان رفتارهایی را به کار گرفته‌اند که نویسندگان غربی به کار برده‌اند. در میان کل مجلات مورد بررسی تعداد مجلات ارزنده بسیار اندک است. در این بررسی بیشترین استنادها به مقالات مجلات بوده است. همچنین این بررسی مشخص نموده که میزان استفاده از متون و منابع فارسی اندک است.

جاهد (۱۳۷۳)، در پایان‌نامه خود به تجزیه و تحلیل مأخذ پایان‌نامه‌های دوره دکتری عمومی دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی شهید بهشتی طی سال‌های ۱۳۶۸ تا ۱۳۷۲ پرداخته است. از ۳۲۱ عنوان پایان‌نامه مورد بررسی ۱۸۱ عنوان (۵۶/۳۸ درصد) ترجمه و گردآوری، ۶۴ عنوان (۲۰ درصد) ترجمه و تحقیق، ۴۴ عنوان (۱۳/۷ درصد) تحقیق، ۲ عنوان (۰/۶ درصد) تالیف می‌باشد و بررسی استنادهای به کار رفته از میان ۵۰۶۰ استناد، ۳۲۷۱ استناد یا ۶۵ درصد به مجلات، ۱۷۳۱ استناد یا ۳۴ درصد به کتابها و کمترین میزان استناد به پایان‌نامه با ۰/۴۴ درصد بورده است.

فخاری (۱۳۷۳)، با استفاده از تحلیل استنادی، استنادهای پایان‌نامه‌های فارغ‌التحصیل دانشکده بهداشت دانشگاه علوم پزشکی تهران را طی سال‌های ۱۳۵۸ تا ۱۳۷۰ مورد بررسی قرار داده است. مأخذ ۴۲۸ پایان‌نامه در ۱۲ رشته بهداشت در مقاطع کارشناسی ارشد و دکتری مورد مطالعه قرار گرفته است. در این بررسی از مجموع ۱۶۷۸۶ استناد روشن شده که متوسط استناد در هر پایان‌نامه ۳۹ بوده است که مجلات با ۵۵/۲ درصد عمده‌ترین منابع استنادها و همچنین استناد به منابع انگلیسی زبان ۶۶/۲۴ درصد را به خود اختصاص داده است.

خاموشیان (۱۳۷۹)، در پایان‌نامه خود به تجزیه و تحلیل مأخذ پایان‌نامه‌های دوره دکتری عمومی دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه طی سال‌های ۱۳۷۳ تا ۱۳۷۷

پرداخته است. از میان ۴۶۷۶ استناد مشخص شد ۱۸۳۲ (۳۹/۱۷ درصد) استنادها به مجلات بوده است که از این تعداد، ۱۸۰۳ (۹۸/۴۱ درصد) استناد به مجلات خارجی و تعداد ۲۹ (۱/۵۸ درصد) استناد به مجلات فارسی بوده است. مقالات ارائه شده در کنفرانس‌ها و پایان‌نامه هر کدام ۰/۴۹ درصد کمترین میزان استناد را به خود اختصاص داده‌اند. همچنین مشخص گردید که هر پایان‌نامه به طور متوسط به ۱۱/۴۶ متن استناد کرده که از این تعداد ۶/۲۶ استناد به کتب خارجی و فارسی بوده و میانگین استناد به مجلات خارجی و فارسی ۴/۵۰ متن است و ۰/۷۰ استناد به چکیده مقالات مجلات در پایگاه اطلاعاتی مدلاین، پایان‌نامه‌ها، گزارش‌ها و مقالات ارائه شده در کنفرانس‌ها می‌باشد. همچنین در این بررسی تعداد مجلات هسته ۸ (۱/۱۰ درصد) عنوان مجله مشخص گردید، در ضمن نیم عمر مجلات خارجی ۷ سال می‌باشد.

عصاره و خاموشیان (۱۳۷۹)، در تحقیق خود با استفاده از روش تحلیل استنادی به مطالعه ۸۴ عنوان پایان‌نامه دکترای تخصصی موجود در کتابخانه مرکزی دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه که در سال‌های ۱۳۷۳ - ۱۳۷۷ دفاع شده‌اند پرداخته است. این تحقیق نشان می‌دهد که ۸۴ عنوان پایان‌نامه که در ۹ رشته تخصصی به رشته تحریر درآمده‌اند، جمعاً به ۱۳۴۶ مدرک استناد کرده‌اند. بالاترین تعداد استنادها به مجلات خارجی ۵۶۴ (۳۸/۲ درصد) استناد را به خود اختصاص داده بودند. سهم استناد به مواد و منابع فارسی کم بوده، مجلات هسته براساس قاعده برادفورد در این تحقیق ۶ عنوان از ۳۴۲ عنوان بوده‌اند که بیش از ۱۸ درصد استناد را به خود اختصاص داده بودند. زبان عمده مدارک مورد استناد انگلیسی (۹۷/۴۲ درصد) بود و فقط ۲/۵۸ درصد مدارک به زبان فارسی بودند. مدارک مورد استناد نسبت به متن ۵ سال کهنه‌تر بوده‌اند.

روش تحقیق

به منظور بررسی وضعیت استناد در پایان‌نامه‌ها از روش تحلیل استنادی استفاده شده است. تحلیل استنادی به‌عنوان زیر مجموعه‌ای از حوزه کتاب‌سنجی

محسوب می‌شود. تعداد ۸۸ عنوان پایان‌نامه که در سال‌های ۱۳۸۰-۱۳۸۴ توسط دانشجویان دوره دکترای تخصصی دانشگاه علوم پزشکی دفاع شده انتخاب و مورد مطالعه و بررسی استنادی واقع خواهند شد.

تجزیه و تحلیل داده‌ها

در بررسی‌های اولیه شامل شمارش و تنظیم اطلاعات گردآوری شده مشخص شد که این پایان‌نامه‌ها جمعاً به ۵۵۱ مدرک استناد کرده‌اند. نوع مواد مورد استناد در جدول شماره ۱ به نمایش گذاشته شده است

نوع مواد	تعداد	درصد از کل	تعداد استنادها	درصد از کل
کتاب خارجی	۲۰۲	۳۶/۶۶	۳۳۴	۳۴/۳۲
کتاب فارسی	۱۷	۳/۰۸	۱۸	۱/۸۴
مجلات خارجی	۲۶۱	۴۷/۳۶	۵۴۳	۵۵/۸۰
مجلات فارسی	۲۰	۳/۶۲	۲۵	۲/۵۶
اینترنت	۳	۰/۵۴	۵	۰/۵۱
چکیده مقالات از پایگاه اطلاعاتی مد لاین	۱۷	۳/۰۸	۱۷	۱/۷۴
پایان نامه (فارسی)	۱۲	۲/۱۷	۱۲	۱/۲۳
گزارش (فارسی)	۳	۰/۵۴	۳	۰/۳۰
مقالات ارائه شده در کنفرانس‌های	۱۶	۲/۹۰	۱۶	۱/۶۴
جمع	۵۵۱	۹۹/۹۵	۹۷۳	۹۹/۹۴

جدول شماره ۱. نوع مواد مورد استناد در پایان نامه های دکترای تخصصی

همان‌طور که در جدول فوق مشاهده می‌شود دانشجویان این دانشگاه، در نوشتن پایان‌نامه‌های خود از ۲۶۱ (۴۷/۳۶ درصد) عنوان مجله خارجی با بیشترین استناد یعنی ۵۴۳ (۵۵/۸۰) درصد و ۲۰۲ عنوان یعنی (۳۶/۶۶) درصد از کتاب استفاده کرده‌اند. استفاده از اینترنت و گزارش‌های فارسی ۳ عنوان (۰/۵۴)

درصد کمترین استناد را به خود اختصاص داشته است. در راستای هدف‌های این تحقیق تصمیم گرفته شد، تا قاعده برافورد در این مجلات آزمایش و صحت و سقم آن در رابطه با این منابع بررسی شود. لازم به ذکر است قاعده برادفورد فقط روی مجلات خارجی انجام می‌گیرد. به علت پایین بودن تعداد مجلات فارسی از آزمایش این قاعده روی داده‌های کم نمی‌تواند چندان معتبر و مستند باشد. منطقه‌بندی مجلات براساس قانون برادفورد روی تعداد استنادها در این بررسی انجام شده و نتایج به‌دست آمده در جدول شماره ۲ به نمایش در آمده است:

ضریب برادفورد

برای محاسبه ضریب برادفورد از این فرمول استفاده می‌شود: $B = \frac{JK}{JK-1}$ به عبارت دیگر ضریب برادفورد از حاصل تقسیم تعداد مجلات در هر طبقه بر

$$B = \frac{8/44}{4} = 2.11 \text{ می‌گردد بنابراین:}$$

در محاسبه تعداد مجلات هسته، از فرمول $R(n) = a \cdot n \cdot b$ استفاده می‌شود. تعداد مجلات هسته را منطقه اول محاسبه کنیم $R(N)$ فراوانی تجمعی تعداد کل مراجعات در این بررسی چنین است $J = 543$. $R(n) = \sum A$. بیشترین مراجعه به یک مجله (۲۷)، b ضریب برادفورد (۲/۱۱) و بالاخره n تعداد مجلات است پس خرید آن به‌عنوان مجلات هسته حتمی و ضروری است.

$$R(n) = a \cdot n \cdot b$$

$$543 = (27) (n) (2/11)$$

$$N = \frac{2/11 \cdot 543}{27} = 20/11$$

$$N = \sqrt{20/11} = 4/48$$

مجلات هسته در جدول شماره ۳ به نمایش گذاشته شده است.

تعداد عناوین مجلات J	تعداد مراجعات A	تعداد کل مراجعات J.A	فراوانی تجمعی عناوین eff	فراوانی تعداد مراجعات eff - A	تعداد دستجات برای کل k	محاسبات تعداد مراجعات	تعداد استفاده از عناوین مجلات در مناطق	ضریب برادفورد bk
۱	۲۷	۲۷	۱	۲۷	J ₁ = ۸	۱ × ۲۷ = ۲۷	۱۲۱	-
۱	۱۶	۱۶	۲	۴۳		۱ × ۱۶ = ۱۶		
۲	۱۵	۳۰	۴	۶۳		۲ × ۱۵ = ۳۰		
۲	۱۳	۲۶	۶	۹۹		۲ × ۱۳ = ۲۶		
۱	۱۲	۱۲	۷	۱۱۱		۱ × ۱۲ = ۱۲		
۱	۱۰	۱۰	۸	۱۲۱		۱ × ۱۰ = ۱۰		
۲	۸	۱۶	۱۰	۱۳۷	J ₂ = ۲۳	۲ × ۸ = ۱۶	۱۲۴	۲/۸۷
۳	۷	۲۱	۱۳	۱۵۸		۳ × ۷ = ۲۱		
۶	۶	۳۶	۱۹	۱۹۴		۶ × ۶ = ۳۶		
۳	۵	۱۶	۲۲	۲۰۹		۳ × ۵ = ۱۵		
۹	۴	۳۶	۳۱	۲۴۵		۹ × ۴ = ۳۶		
۱۳	۳	۳۹	۴۴	۲۸۴	J ₃ = ۵۵	۱۳ × ۳ = ۳۹	۱۲۳	۲/۳۹
۴۲	۲	۸۴	۸۶	۳۶۸		۴۲ × ۲ = ۸۴		
۱۷۵	۱	۱۷۵	۲۶۱	۵۴۳	J ₄ = ۱۷۵	۱۷۵ × ۱ = ۱۷۵	۱۷۵	۳/۱۸
Σj = ۲۶۱		ΣJ.A = ۵۴۳					ΣA = ۵۴۳	Σbk = ۸/۴۴

جدول ۲. آزمایش قاعده پراکندگی برادفورد

Journal	Cited
1. journal of ueology	۲۷
2. Pediatric Nephrology	۱۶
*3. The New England Of Journal Medicine	۱۵
*4. journal of pediater	۱۵
*5. amrican journal of obsterice and gynecology	۱۳
*6. british journal of anesthesia	۱۳

* مجلات فوق به علت مساوی بودن تعداد استنادها دو به دو با هم یک رتبه به دست آورده‌اند

جدول ۳. معرفی مجلات هسته

پس از بررسی نشریات هسته با موجودی کتابخانه مشاهده گردید کلیه مواد مندرج در جدول فوق در کتابخانه موجود می‌باشد. بنابراین ۴ عنوان مجله یعنی (۱/۵۳) درصد آن‌ها بیشترین استناد را به خود اختصاص داده‌اند، در حالی که ۱۷۵ عنوان مجله (۶۷/۰۴) درصد آن‌ها فقط یک بار مورد استناد واقع شده‌اند که این می‌تواند به حاشیه بودن این مجلات توجه کرد و این که خرید آن‌ها احتمالاً جز به هدر رفتن بودجه و اشغال فضای کتابخانه سود دیگری ندارد.

با بررسی‌های انجام شده مشخص گردید که هر پایان‌نامه به‌طور متوسط ۱۱/۰۵ متن استناد کرده‌اند که از این تعداد ۴ متن آن استناد به کتب خارجی و فارسی و تعداد ۶/۴۵ متن استناد به مقالات خارجی و فارسی می‌باشد. لازم است که نویسندگان این پایان‌نامه‌ها در نوشتن پایان‌نامه‌هایشان از مواد و منابع بیشتری استفاده کنند و پایان‌نامه‌های خود را مستندتر ارائه نمایند.

بررسی تاریخ استنادها و کهنگی مجلات خارجی

امروزه، در میان مواد نوشتاری، نشریات به جهت روزآمد بودن از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردارند. تاریخ مآخذ در این نوع مواد از اهمیت بسزایی برخوردار است زیرا که نویسندگان مقالات در نشریات سعی می‌کنند از

استندهای اخیرالانتشار استفاده کنند. دلیل این امر این است که نویسندگان به اطلاعات جدید نیاز دارند. به همین جهت به منظور پی بردن به میزان کهنگی متون در منابع و مأخذ پایان‌نامه‌های مورد بررسی در اینجا سعی می‌شود با محاسبه نیم عمر مجلات، به مطالعه تاریخ استناد به مجلات خارجی پرداخته شود. تاریخ استنادها به مجلات خارجی در جدول شماره ۴ به نمایش گذاشته شده است.

طبق جدول شماره ۴، کل مأخذ جمعاً ۵۴۳ استناد بوده است که از این تعداد ۱۱ استناد یعنی ۲/۰۲ درصد بدون تاریخ بوده است استنادها به ترتیب از کم به زیاد مرتب شده‌اند، به منظور تعیین میزان کهنگی متون، در این بررسی سعی می‌شود نیم عمر مجلات با استفاده از جدول شماره ۴ محاسبه شود.

برای پیدا کردن نیم عمر مجلات، تعداد کل استنادها را بر ۲ تقسیم نموده یعنی (۲۷۱/۵) که نصف استنادها به منابع سال‌های ۱۳۸۴-۱۳۷۷ یا در طول ۸ سال تعلق گرفته است که آن را نیم عمر مجلات می‌نامند. نیم عمر ۸ سال نشان‌دهنده این واقعیت است که نویسندگان پایان‌نامه‌ها از منابع جدید استفاده نکرده‌اند، زیرا اگر مدت زمانی را که مجلات خارجی سفارش شده تا هنگامی که این مجلات به کتابخانه برسند یک سال به حساب بیاید، کهنگی ۸ سال برای منابع این پایان‌نامه‌ها زیاد است و لازم است که دانشجویان تشویق شوند تا از منابع جدیدتر استفاده کنند.

زبان مجلات مورد استناد

در بررسی زبان مجلات مورد استناد به این نتیجه رسیدیم که از مجموع ۲۸۱ عنوان مجله مورد استناد ۲۶۱ عنوان مجله یعنی ۴۷/۳۶ درصد به زبان انگلیسی و تعداد ۲۰ مجله یعنی ۳/۶۲ درصد به زبان فارسی بوده است. این نتیجه، یافته‌های تحقیقات پیشین را تایید می‌کند. زیرا قبلاً عصاره (۱۳۶۵)، فخاری (۱۳۷۳) و عصاره و خاموشیان (۱۳۷۹) نیز دریافته بودند که به متون فارسی خیلی کم استناد می‌شود.

درصد	فراوانی تجمعی	تعداد استناد	تاریخ استناد	
۴/۶۰	۲۵	۲۵	۱۹۵۵- ۱۹۸۰	
۱/۱۰	۳۱	۶	۱۹۸۱	۱۳۶۱
۰/۷۳	۳۵	۴	۱۹۸۲	۱۳۶۲
۱/۴۷	۴۳	۸	۱۹۸۳	۱۳۶۳
۱/۲۸	۵۰	۷	۱۹۸۴	۱۳۶۴
۱/۲۸	۵۷	۷	۱۹۸۵	۱۳۶۵
۱/۱۰	۶۳	۶	۱۹۸۶	۱۳۶۶
۱/۲۸	۷۰	۷	۱۹۸۷	۱۳۶۷
۲/۰۲	۸۱	۱۱	۱۹۸۸	۱۳۶۸
۲/۵۷	۹۵	۱۴	۱۹۸۹	۱۳۶۹
۲/۵۷	۱۰۹	۱۴	۱۹۹۰	۱۳۷۰
۲/۵۷	۱۲۳	۱۴	۱۹۹۱	۱۳۷۱
۴/۰۵	۱۴۵	۲۲	۱۹۹۲	۱۳۷۲
۰/۳۶	۱۶۵	۲۰	۱۹۹۳	۱۳۷۳
۵/۸۹	۱۹۷	۳۲	۱۹۹۴	۱۳۷۴
۵/۵۲	۲۲۷	۳۰	۱۹۹۵	۱۳۷۵
۵/۵۲	۲۵۷	۳۰	۱۹۹۶	۱۳۷۶
۷/۵۵	۲۹۸	۴۱	۱۹۹۷	۱۳۷۷
۷/۷۳	۳۴۰	۴۲	۱۹۹۸	۱۳۷۸
۷/۹۱	۳۸۳	۴۳	۱۹۹۹	۱۳۷۹
۱۱/۹۷	۴۴۸	۶۵	۲۰۰۰	۱۳۸۰
۷/۱۸	۴۸۷	۳۹	۲۰۰۱	۱۳۸۱
۴/۰۵	۵۰۹	۲۲	۲۰۰۲	۱۳۸۲
۲/۹۴	۵۲۵	۱۶	۲۰۰۳	۱۳۸۳
۱/۲۸	۵۳۲	۷	۲۰۰۴	۱۳۸۴
۲/۰۲	۵۴۳	۱۱	بدون تاریخ	
۹۶/۵۴		۵۴۳	جمع	

جدول ۴. تاریخ استناد به مقالات خارجی

بحث و نتیجه گیری

در اینجا سعی می‌شود تا نتایج حاصل از این بررسی با نتایج تحقیقات پیشین مقایسه و تشابهات و تفاوت‌ها مشخص شود. این تحقیق نشان داد که میزان استناد به مواد و منابع به تفکیک نوع مواد عمدتاً عبارت بود از:

مقالات و مجلات بطور کلی	۵۰/۹۹ درصد
کتاب به‌طور کلی	۳۹/۷۴ درصد

این یافته‌ها با یافته‌های عصاره (۱۳۶۵)، جاهد (۱۳۷۳) و عصاره و خاموشیان (۱۳۷۹) مطابقت دارد. زیرا نتیجه تحقیقات فوق عبارت بودند از:

عصاره (۱۳۶۵)	جاهد (۱۳۷۳)	عصاره و خاموشیان (۱۳۷۹)	
۷۷/۰۱ درصد	۶۵ درصد	۵۵/۷ درصد	مقالات مجلات
۲۱/۱۷ درصد	۳۴ درصد	۴۰/۳ درصد	کتاب‌ها

در مقایسه میانگین تعداد استنادها، در تحقیق جاهد (۱۳۷۳) هر پایان‌نامه بطور متوسط به ۱۵ عنوان استناد شده است. در بررسی فخاری (۱۳۷۳) روی پایان‌نامه‌های دانشکده بهداشت دانشگاه علوم پزشکی مشخص گردید، هر پایان‌نامه بطور متوسط به ۳۹ مورد استناد کرده است و در تحقیق عصاره و خاموشیان (۱۳۷۹) که روی پایان‌نامه‌های دکترای تخصصی دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه صورت گرفت، هر پایان‌نامه بطور متوسط به ۱۶ متن استناد شده است. در بررسی حاضر هر پایان‌نامه بطور متوسط به ۱۱/۰۵ متن استناد کرده است، به‌طوری که مشاهده می‌شود متوسط استناد در بررسی حاضر پایین است حتی نتیجه این بررسی از نتایج تحقیق عصاره (۱۳۶۵) که متوسط (۱۳/۰۱) متن را نشان می‌دهد و بررسی عصاره و خاموشیان (۱۳۷۹) که روی همین پایان‌نامه‌ها در سال‌های ۱۳۷۳-۱۳۷۷ انجام گرفته شده بود، نیز پایین‌تر است.

بررسی زبان مواد و منابع مورد استناد در این بررسی نشان داد که از کل ۵۵۱ مواد و منابع مورد استفاده، ۸۷/۴۷ درصد به زبان انگلیسی و ۱۲/۳۴ درصد به

زبان فارسی و ۰/۱۸ درصد به زبان فرانسه بوده است. این نتیجه در کل یافته‌های تحقیقات پیشین را تایید کرد، زیرا در تحقیق عصاره و خاموشیان (۱۳۷۹) ۹۸/۱۰ درصد استناد به زبان انگلیسی و ۱/۸۹ درصد به زبان فارسی بوده است و در تحقیق فخاری (۱۳۷۳) ۶۶/۲۴ درصد استنادها به زبان انگلیسی ۲۸/۷ درصد به زبان فارسی بوده است، همچنین در تحقیق عصاره (۱۳۶۵) ۸۲/۴۱ درصد استناد به زبان انگلیسی و ۲/۰۱ به زبان فارسی بوده است. به عبارتی دیگر استفاده از مواد و منابع به زبان انگلیسی بیشتر از زبان فارسی بوده است.

پیشنهادها

در بررسی و مطالعه‌ای که روی مأخذ پایان‌نامه‌های فوق صورت گرفت، پیشنهادهای زیر برای رفع آن‌ها ارائه می‌شود:

۱. هنگام نوشتن مشخصات منابع مورد استفاده، دقت لازم به عمل آید، و از استانداردهای مربوطه استفاده شود.
۲. بررسی‌های انجام شده حاکی از آنست که میزان استناد به مقالات مجلات نسبت به کتاب در سطح بالا صورت گرفته است لذا شایسته است به نحو مقتضی نویسندگان پایان‌نامه‌ها راهنمایی شوند تا از مجلات و پایگاه‌های اطلاعاتی که آخرین دستاوردهای علمی و اطلاعاتی را در اختیار پژوهشگران قرار می‌دهند، بیشتر استفاده کنند.
۳. با توجه به افزایش اطلاعات علمی پیشنهاد می‌شود از اینترنت، به‌عنوان بزرگترین منبع اطلاعاتی که اطلاعات روز را اختیار پژوهشگران قرار می‌دهند، بیشتر مورد استفاده قرار گیرد.
۴. ضروری است که کتابخانه از طریق خرید منابع جدید بخصوص خرید نشریات ادواری، اشتراک منابع، امانت بین کتابخانه‌ای جدید، مجموعه را غنی‌تر و روزآمدتر کند.
۵. حتی‌المقدور سعی شود در تهیه و اشتراک مجلات لیست‌های مجلات هسته و ماورای هسته را در نظر داشته باشند.

۶. لازم است ارتباط بین هزینه و سودمندی منابع به میزان استناد به این منابع پیدا و بررسی شود تا از این طریق بتوان مواد و منابعی را که کارایی لازم ندارد شناسایی کرده و منابع با اهمیت جایگزین آن‌ها شود.

پی‌نوشت‌ها

1. Vymetal
2. Brill
3. Seng & Willet

منابع

- امیرحسینی، مازیار. (۱۳۷۱). کتاب‌سنجی و اطلاع‌سنجی. فصلنامه کتاب، (۴-۱): ۱۸۳-۲۰۹.
- جاهد، حسن. (۱۳۷۳). تحلیل استنادی مأخذ پایان‌نامه‌های دوره دکترای تخصصی دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی شهید بهشتی در سال‌های ۱۳۷۲ - ۱۳۶۸. پایان‌نامه کارشناسی ارشد علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران.
- حری، عباس. (۱۳۶۲). تحلیل استنادی و شباهت‌های آن با علم‌الحديث. نشر دانش، ۴ (۲): ۱۱-۱۷.
- دیانی، محمدحسین. (۱۳۶۱). کتاب‌سنجی. نشر دانش، ۳ (۲): ۴۰ - ۴۷.
- خاموشیان، فرشاد. (۱۳۷۹). مطالعه رفتارهای استنادی دانشجویان دوره دکترای عمومی دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه براساس پایان‌نامه‌های آن‌ها در سال‌های ۱۳۷۳ - ۱۳۷۷. پایان‌نامه کارشناسی ارشد علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی، واحد علوم و تحقیقات منطقه ۶ اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی.
- عصاره، فریده. (۱۳۶۵). بررسی وضعیت استناد در مجلات پزشکی فارسی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده علوم تربیتی، دانشگاه تهران.
- عصاره، فریده (۱۳۷۶ الف). استناد و نقش آن در مشارکتهای جهانی. ارائه شده در همایش روش‌شناسی و فنون تحقیق، معاونت پژوهشی دانشگاه تهران. بهمن ماه ۱۳۷۶: ۵۹-۹۳.
- عصاره، فریده. (۱۳۷۶ ب). بررسی مختصر کتاب‌سنجی. کتاب، ۸ (۴): ۹۰-۹۳.
- عصاره، فریده. (۱۳۷۶ ج). کتاب‌سنجی. مجله علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه شهید چمران اهواز، ۲ (۴ - ۳): ۶۳-۷۴.
- عصاره، فریده و فرشاد خاموشیان. (۱۳۷۹). میزان بهره‌وری رزیدنت‌ها از مجلات علمی در نوشتن پایان‌نامه‌هایشان. ارائه شده در پنجمین سیمینار سراسری کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی، علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران، معاونت پژوهشی دانشگاه ایران. مهر ۱۳۷۹.
- فخاری، حبیب‌الله. (۱۳۷۳). بررسی استندهای پایان‌نامه‌های فارغ‌التحصیلان دانشکده بهداشت دانشگاه تهران در سال‌های ۱۳۷۰ - ۱۳۵۸". پایان‌نامه کارشناسی ارشد علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران.
- میرشمسی، شهرزاد. (۱۳۶۹). قانون برادفورد و کتاب‌سنجی. فصلنامه کتاب، ۱ (۲-۴): ۲۹۰-۳۲۴.

- Brill, M. S. (1990). Government publication as bibliographic reference in the periodical literature of international relation: a citation analysis. *Government Information Quarterly*, 7 (4): 427- 439.
- Osareh, Farideh (1996). Bibliometrics citation analysis and co- citation analysis: a ewview of literature I. *Libri*, 46: 146-158.
- Osareh, Farideh (1996A). *Evauation and Measurment of Third World Countries (TWC) Research Publication: A citation country country –by-country citation analysis*". Ph.D. Dissertation. New South Wales University, Sydney: Australia.
- Seng, L. B.; Willett, D. (1995). The Citedenss of publication by United Kingdom library school. *Journal of Information Sciencess*, 21: 68-71.
- Vymetal, L. (1981). Evaluation of perofessional journal by citation analysis. *Technika Knihovna*, 25 (10): 282-285.

